

Walter Selb. *Orientalisches Kirchenrecht*. Bd 1: *Die Geschichte des Kirchenrechts der Nestorianer (von den Anfängen bis zur Mongolenzeit)*. Wien 1981 ss. 233.

W ramach *Veröffentlichungen der Kommission für antike Rechtsgeschichte (Publikacje Komisji do Spraw Historii Prawa Dawnego)*, wydawanych przez prof. dra Waltera Selbę, przed dwoma laty (23 I 1980) Austriacka Akademia Nauk zatwierdziła nowy plan wydawniczy, poświęcony tym razem *ex professo* kanonicznemu prawu Kościołów chrześcijańskiego Wschodu.

Mając przed sobą już pierwszy tom tego zamierzenia można z całą odpowiedzialnością twierdzić, że zainteresuje on nie tylko historyków prawa, ale w równym stopniu także historyków Kościoła, patrologów i kanonistów. Tom ten zajmuje się tylko historią kościelnego prawa nestoriańskiego w Mezopotamii

i Persji od początków chrześcijaństwa do okresu mongolskiego. Pod względem czasowym badania Autora sięgają więc po wiek XIII. Ponieważ po tym okresie rozwój prawa w Kościele nestoriańskim praktycznie już nie istniał, dzieło Selby ma nie tylko wartość historyczną, lecz także duże znaczenie dla dzisiejszych nestorianów jako komentarz do księgi obowiązującego prawa. Pomijamy tutaj „synod reformistyczny”, odprawiony w latach 60-tych naszego stulecia za rządów przedostatniego patriarchy nestoriańskiego, który doprowadził do rozbitcia tego niewielkiego organizmu kościelnego na dwie opozycyjne frakcje pod przewodnictwem własnych patriarchów.

Z uwagi na ścisłe wzajemne powią-

zania i wzajemne wpływy Kościołów Bliskiego Wschodu, powstałych w okresie chrystologicznych sporów IV i V stulecia, Autor postąpił bardzo słusznie, zapatrując swe dzieło w obszerny wstęp i wykład na temat kościelnoprawnych źródeł tychże wspólnot. Pozwala to czytelnikowi z miejsca zorientować się, na jak liczne i poważne trudności napotkał Autor przy ich selekcji i wykorzystaniu. Następnie Selb przedstawia w zarysie historię chrystianizacji Persów oraz charakteryzuje ich sąsiadów. Dopiero potem zwraca się ku źródłom poznania „nestoriańskiego” prawa w szczególności, podkreślając ich wszystkie odrębności i rodzaje, jak synodyki, kompendia i kroniki. Te wszystkie zagadnienia składają się na jedną trzecią całości dzieła, która w oczach Autora uchodzi za część pierwszą, wprowadzającą do zasadniczych badań (ss. 35—81).

Druga część książki, ponad trzykrotnie większa od pierwszej (s. 83—228), została poświęcona historii prawa i kościelnym instytucjom chrześcijaństwa nestoriańskiego. Najpierw Autor kreśli w zarysie dzieje Kościoła „perskiego” lub „nestoriańskiego” do V wieku. Pogląd, że Kościół w Persji jako samodzielny katolikat powstał dopiero z chwilą przyjęcia przez część patriarchatu Antiochii nestorianizmu, zdaniem Autora, nie może być utrzymany ze względów historycznych. Po pierwsze dlatego, że Kościół perski już na długo przed przyjęciem nestorianizmu był całkowicie samodzielny. Po drugie, z tej racji nigdy nie należał on do patriarchatu antiocheńskiego (por. na ten temat wywody W. de Vriesa. *Rom und die Patriarchate des Ostens*. Freiburg-München 1963 s. 7—9; oraz W. Hagemanna. *Die rechtliche Stellung der Patriarchen von Alexandrien und Antiochen*. „Ostkirchliche Studien” 13 1964 z. 2—3 s. 185). Już w pierwszej połowie IV stulecia zwierzchnik Kościoła pers-

kiego, którym był arcybiskup Seleucji — Ktesifon, za poparciem „Ojców zachodnich”, tj. biskupów sąsiednich prowincji rzymskich, zdobył jurysdykcyjny prymat nad całym Kościołem w Persji. Tenże Kościół nawiązał następnie stosunki z Zachodem (Zachodem dla perskiego Kościoła była przede wszystkim najbliższa położona Syria). Na synodzie w Seleucji (410 r.) uznano prawo apelacji do „Ojców zachodnich”, czyli biskupów z terenu Antiochii i północnej Mezopotamii. Dokumenty synodalne wymieniają również tytuł *katolikos*, tzn. powszechny zwierzchnik, który od 424 r. stanie się równoznaczny z tytułem „patriarcha”. W tymże bowiem roku synod w Markbata ogłosił całkowitą samodzielność Kościoła w Persji, natomiast prawo apelacji do „Ojców zachodnich” zostało uchylone. Przyjęto też pogląd, że odtąd *katolikos* Wschodu nie może podlegać innemu zwierzchnikowi, nawet patriarchom Zachodu, albowiem jest im równy (por. w tym względzie także J. B. Chabota. *Synodicon orientale ou recueil des synodes nestoriens*. Paris 1902 s. 259). Dla tych to powodów stwierdzenie Autora, że dla Kościoła nestoriańskiego w Persji rok 410 oznacza „początek własnej drogi” (por. s. 98—102), nie wydaje się datą precyzyjną. Słusznie natomiast Autor uważa, iż Kościół perski nigdy nie zaznał przywileju lub ciężaru bycia „Kościołem narodowym”; był on przede wszystkim — jeżeli można się tak wyrazić — Kościołem w diasporze, czy to na swym własnym terenie czy na terytoriach odległych (Indie bądź Chiny).

Część druga rozdz. III zadedykowana została kościelnoprawnym stosunkom Kościoła nestoriańskiego. Zagadnienie to ujął Autor w następujące główne punkty: synody biskupów perskich, arcybiskup Seleucji — Ktesifon, podział terytorialny oraz hierarchia, biskup i jego diecezja¹, duchowieństwo diecezjalne, zakonnicy i zakonnice, laikat, majątek

¹ „Der Bischof und seine Eparchie” to również temat VI Międzynarodowego Kongresu Towarzystwa Prawa Kościołów Wschodnich, jaki odbył się we Freiburgu i. Br. od 11 do 17 IX 1983 r.

kościelny, szkoła w Nisibis, istota pokuty, Kościół i państwo w królestwie Sassanidów. Podkreślmy tutaj, że ta olbrzymia część dzieła zajmuje się Kościołem nestoriańskim właśnie w okresie panowania Sassanidów.

Z chwilą przejęcia władzy w Persji przez islamskich Arabów rozpoczął się zupełnie nowy etap w dziejach tego Kościoła. W okresie islamu patriarcha nestoriański, jeżeli wyraził na to zgodę kalif, był dla swej społeczności jednocześnie świeckim zwierzchnikiem. Temu właśnie okresowi poświęcony został cały rozdział IV. Jego konstrukcja odpowiada w zasadzie podziałowi na punkty z rozdziału traktującego o okresie panowania Sassanidów. Najpierw Autor opisuje źródła prawa, a potem przechodzi do ukazania kościelnych stosunków prawnych, zajmując się kolejno takimi zagadnieniami, jak: nestoriański synod biskupów, patriarcha, hierarchia w podziale terytorialnym, biskup i duchowieństwo diecezjalne, mnisi, laicy, majątek kościelny i budownictwo sakralne, szkoły, istota pokuty, wreszcie Kościół i państwo pod panowaniem islamu.

Krótki rozdział ostatni (VI) drugiej części, pod tytułem *Renesans i upadek Kościoła nestoriańskiego*, oraz chronolo-

gia ważniejszych dat, rejestr rzeczowy i dwie mapy zamykają pierwszy tom dzieła *Wschodnie prawo kościelne*. W wykazie bibliograficznym, zamieszczonym na początku dzieła, nie zauważa się żadnych poważniejszych pominięć, choć można by go uzupełnić o pozycje autorów, których wyżej wymieniliśmy. Brakuje również interesującej rozprawy syryjskokatolickiego biskupa Bagdadu — Mara Paulosa Hindo: *Primats d'Orient ou catholico nestoriens et maphriens syriens*. Romae 1936.

W chwili dzisiejszej, kiedy nowy Kodeks Prawa Kanonicznego dla Kościoła zachodniego znajduje się już w przededniu promulgacji, zaś prawo katolickich Kościołów wschodnich jest poddawane daleko idącej nowelizacji, książka tutaj prezentowana jest niezmiernie potrzebna i jak najbardziej na czasie. Żywimy również nadzieję, iż następne tomy z tej serii przybliżą nam historię prawa i instytucji kościelnych pozostałych wspólnot chrześcijańskiego Wschodu, tak mało jeszcze znanych nam, wychowanym na tradycji i w klimacie chrześcijaństwa zachodniego.

Ks. Edmund Przekop